

"Evet, âlem-i gaybın bir nev'i olan âlem-i ervah, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervah ile dolu." cümlesindeki istikbal kısmındaki hayatı nasıl anlamalı, alemi gaybın nevleri hakkında izahat yapabilir misiniz?

"Evet, âlem-i gaybın bir nev'i olan âlem-i ervah, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervah ile dolu olması, elbette mazi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyetini ister ve istilzam eder."

"Hem her bir şeyin vücud-u ilmîsindeki intizam-ı ekmeli ve mânidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları, bir nevi hayat-ı mâneviyeye mazhariyetini gösterir."

"Evet, hayat-ı ezeliye güneşinin ziyası olan bu cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şehadete ve bu zaman-ı hazıra ve bu vücud-u haricîye münhasır olamaz. Belki her bir âlem, kabiliyetine göre, o ziyanın cilvesine mazhardır. Ve kâinat, bütün âlemleriyle o cilve ile hayattar ve ziyadardır."

"Yoksa, nazar-ı dalâletin gördüğü gibi muvakkat ve zâhirî bir hayat altında her bir âlem, büyük ve müthiş birer cenaze ve karanlıklı birer virane âlem olacaktı."(1)

Hayat-ı manevi veya **hayat-ı umumi**, eşyanın Allah'ın ezeli ilminde ince ve latif bir hayata mazhar olması demektir. Hayatın mazi ve müstakbeli kuşatan kader üzerinde de bir tecellisi vardır. **Hayat** sadece zaman ve mekan ile kayıtlı değildir. Hayatın her alemde ve her mahlukat üzerinde bir çeşit tecellisi vardır. Ama bu tecelli keyfiyetleri her alemin keyfiyetine göre cereyan ediyor. Yani maddi alemlerde tecelli eden hayat ile kader levhaları üzerinde tecelli eden hayat keyfiyet olarak aynı değildir.

Mesela, çekirdekte hayat ince ve latif olarak tecelli ederken, çekirdekten hasıl olan ağaç ve gövdesinde hayat daha kesif ve maddi olarak tecelli eder. Yani hayatın da kesafet ve letafet olarak tecelli şekilleri başka başkadır. **Çekirdek** bir nevi kader levhalarının maddi alemde somutlaşmış ve nesnelleşmiş şekli gibidir. Somutlaşmış

kader olan çekirdekte hayat nasıl ince ve latif olarak tecelli ediyor ise, aynı şekilde kaderde de hayatın keyfiyetini bilmediğimiz ince ve latif bir tecelliyatı vardır.

Madem kaderde bir hayat tecellisi var, öyle ise mahlukat vücuda çıkmazdan evvel kaderdeki ahvalinde de hayata mazhardır. Yani mevcudat canlı ve hayatlı kader levhalarından cismani aleme intikal etmiştir. Bu yüzden kaderdeki mevcudatın ilmi vücutları asıl ve cevherdir, maddi ve cismi halleri ise suret ve kışırlandır.

Genelkurmay karargahındaki umumi mevzuat kitabı ordu ve kışlalarda intizam ve emir komuta şeklinde tezahür ediyor. Şayet o kitap canlı ve kararlı olmasa ordu ve kışlalarda tesirini ve tezahürünü göstermezdi diye bu meseleye bakılabilir. Tabirde hata olmasın, kader levhası da kainatın canlı ve kararlı bir kitabı hükmünde olup kainatta ne kadar nizam, ahenk, taayyün ve emir komuta varsa, hepsi esasını ve özünü bu kitaptan alıyorlar diyebiliriz.

Eşyanın kaderdeki canlı hali asıl ve cevher iken, eşyanın maddi ve somut aleme çıkmış hâli daha zayıf olan suret ve kışırdır. Çünkü kader ezeli ilmin bir unvanı olması ciheti ile eşya orada daha sağlam ve daha rasih bir vücudu mazhar oluyor. Madde ve suret ise, bu aslın çok perde ve gölgelerden geçerek gelen zayıf ve belirsiz bir tezahürüdür. Güneşin merkezindeki ışık ile milyonlarca kilometreden geçerek gelen denizin kabarcığındaki ışığın arasındaki fark gibidir. Güneşin merkezindeki ışık asıl ve cevher iken, deniz kabarcığındaki ışık suret ve kışırdır yani.

İşte **hayy** sıfatının bir tezahürü olan **Muhyi** ismi mevcudatın her formunda ve tabakasında değişik bir şekilde mütecellidir. Muhyi ismi ağacın gövdesinde maddi bir tezahür ile tecelli ederken, ağacın ukdesi ve özü olan kanununda da daha nurani ve latif bir şekilde tecelli ediyor. Ağacın kanunundan daha latif ve daha nurani olan kader programında da bir şekilde tecelli ile tezahür ediyor demektir.

Özetle hayat sadece maddeye, zamana ve zamanın en alt birimi olan saliseye sıkışmış bir olgu olmayıp, bütün varlık boyutlarında kendini gösteren ve varlığını her alemde devam ettiren umumi ve baki bir gerçektir.

Kafirler kör gözleri ile hayatı ve varlığı sadece bulunduğu salise içine hapsedmişler, mazi ve müstakbeli zifiri karanlığın içine atmışlar.

Gayb kelime olarak; gizli olan, görünmeyen, hisler ile bilinemeyecek kadar belirsiz olan şey demektir. **Istılahi olarak ise gayb;** insanın duyu organları ve maddi ve manevi cihazları ile algılayamadığı şeylere denir. İnsanın duyu organları ve maddi ve manevi cihazlar ile algıladığı şeylere **malum**, yani bilinen; algılayamadığı şeylere de **gayb**, yani bilinmeyen denir.

Gayb genel olarak; **mutlak** ve **izafi** olmak üzere iki kısma ayrılır. Mutlak gayb da kendi arasında iki kısma ayrılır, birisi **mümkün** diğeri **muhâl** gaybdır.

Bilinmesi İmkansız Mutlak Gayb:

Yaratılmışların sonsuza dek muttali olamayacağı gaybi hallerdir. Yani ebedi olarak ihata ile bilinemeyecek ve idraki mümkün olmayan şeylerdir. Bunlar Allah'ın zatı-Akdesi ve sıfatlarıdır. Hiç bir mahluk ihatalı bir şekilde, Allah'ın zatını ve sıfatlarını idrak edemez, onun için Allah'ın zatı ve sıfatları ihata noktasından ebedi olarak bize gaybi olacaktır.

“Gözler O’na erişemez. Onun ilmi ise bütün gözleri ihata eder.”(*Enam, 6/103*)

Bu âyet gözlerin, Allah'ı ihata sûretiyle, künhüne erecek şekilde göremeyeceklerini bildirir. Ama Allah; bize mahdut ve ihatasız olarak, Zatını ve cemalini gösterecektir. Allah'ın kendini görmesi ile, kulun Allah'ı görmesi müsavi olamaz, bu yüzden; Allah'ın kendini ezeli ve ebedi olarak ihata ile görmesi bize gaybidir, yani biz ona hiçbir zaman kendi gibi muttali olamayız. Bu nokta Mutezile mezhebini yanıltan bir noktadır, onlar bu noktayı nazara alarak, Allah hiçbir zaman görülemez dediler ve bidata girdiler. Halbuki kulun, Allah'ı mahdut ve ihatasız olarak görmesi, muhal sınıftan değildir. Allah'ın Zatı ve sıfatları dışında, ihata ile idrak edilmeyecek başka bir varlık yoktur. Bu yüzden bir kul, Allah'ın izni ve dilemesi ile, bütün mahlukatı idrak ve ihata edebilir. Bu mümkünat ve caizler sınıfındandır. Mahlukat da, mümkün ve caiz olmasından, mümkün olan mümkünün künhünü ihata ile idrak edebilir.

Bilinmesi Mümkün Mutlak Gayb:

Allah'tan başka, yaratılmış hiçbir mahlukun, kendi başına bilemeyeceği hissedemeyeceği şeylere denir. Allah, her şeyin iç yüzünü ve künhünü bilir, hiçbir şey ondan gizli kalıp saklanamaz. Bu da ancak sonsuz bir ilim ile mümkündür. Öyle ise; Allah'tan bağımsız olarak, ben her şeyin iç yüzünü ve künhünü bilirim demek, bir çeşit uluhiyet iddia etmek demektir.

Mutlak gayba örnek olarak; Allah'ın kendi zatına mahsus bıraktığı ve başka kimseye bildirmedeği şeyler demek daha doğru olur. Zira Allah, gaybı başkasına bildiremez demek, sonsuz iradesini kısıtlamak ve icbar anlamına gelir ki, bu caiz değildir. Öyle ise Allah, mutlak gaybi olan şeylerden bazılarını, bazı kullarına bildirip haberdar edebilir. Bunun akıl ve din ile çelişir bir tarafı yoktur. Mesela; kişinin ne zaman öleceğini kendi bilemez ama; Allah ona ilham ile bildirebilir. Şayet bildiremez dersen, Allah'ı inhisar ve icbar altına alırsın ki, bu caiz olmaz. Bildirebilir ama bildirmez dersen delilin nedir. Zira gaybı bildirebileceğini ifade eden ayet ve hadisler vardır.

"O, sizi yeryüzünün halifeleri kıldı ve size verdikleriyle sizi denemek için kiminizi kiminize göre derecelerle yükseltti. Şüphesiz sizin

Rabbin, sonuçlandırması pek çabuk olandır ve şüphesiz O, bağışlayandır, esirgeyendir."*(Enam, 6/165)*

"Andolsun Allah, elçisinin gördüğü rüyanın hak olduğunu doğruladı. Eğer Allah dilerse, mutlaka siz Mescid-i Haram'a güven içinde, saçlarınızı tıraş etmiş, (kiminiz de) kısaltmış olarak (ve) korkusuzca gireceksiniz. Fakat Allah, sizin bilmediğinizi bildi, böylece bundan önce size yakın bir fetih (nasib) kıldı."*(Fetih, 48/27)*

İzafi ve Nispi Gayb: Zaman, mekan, kabiliyet, araç ve gereçlere göre değişen gaybi şeylere denir.

Zamana Göre Gayb:

Zaman üç boyuttan oluşur. **Geçmiş, gelecek ve şimdiki** zaman. Şimdiki zaman boyutunda olan birisi için, geçmiş ve gelecek gaybdır. Ama geçmiş ile ilgili bazı vesika, belgeler ve tarihi kalıntılar geçmişi kısmen gaybilikten çıkarabilir. Gelecek boyutundan haberdar olmanın tek yolu, Allah'ın bildirmesidir. Bu da ya vahiy ile olur ya da ilham ile olur. Her iki yol da aklen ve dinen caizdir. Bunun örnekleri Kur'an ve sünnette çoktur. Vahiy yolu Peygamberimiz (asm)'in vefatı ile son bulduğundan, bu yol artık kapalıdır. **İlham ise** herkese açık ve geçerli bir yoldur ama; ona liyakat ve ehliyet kesp etmek herkese müyesser değildir.

Kur'an, Allah'ın ezeli ve ebedi isim ve sıfatlarından süzülüp gelen ilahi bir kelim olmasından, zamanın üç boyutunu da ihata etmiştir. Bu yüzden Kur'an ve hadislerde geleceğe ait çok emare ve işaretler, mucize eseri olarak derc edilmiştir. Bazı alimler, ilim vasıtası ile, o işaret ve emareleri tahric ile eserlerinde ilan ediyorlar. Bu tahricler, Kur'an'ın malı olmasından, gaybi haberler o alimin değil, Kur'an'ın bir marifetidir. Alimin diğer insanlara olan hususiyeti ise, ilmi ile tahrice liyakat kesp etmesidir. Risale-i Nurlardaki gaybi ihbarlara bu nazarla bakmak lazımdır.

Allah, zamandan münezze olmasından, Onun kelamı olan Kur'an da, zaman kayıtlarından münezze ve azadedir. Allah, bazen bir kulununun nazarını zamanın kayıtlarından kurtarıp, külliyet ile geçmiş ve geleceğe baktırabilir. Nitekim Peygamberimiz (asm)'in geçmiş ve gelecektek verdiğ haberler, bu tezimizi ispat eder. Âdeta o mübarek nurani nazarı ile, zamanın üç boyutunu canlı levhalar gibi seyretmiş ve ona göre haber etmiş. İnsanlıkta bir takım teknik vasıtalar ile geçmiş rasat edebiliyor.

Mesela; milyonlarca yıllık fosilleri incelemek sureti ile, o zamanlar hakkında bir takım bulgulara ulaşıyor. Bu vasıtalar sayesinde, o geçmiş kısmen gaybilikten kurtuluyor. Kur'an da manevi vasıtalar ile, insanlığın nazarını ta ilk yaradılışa, oradan da ebed yurdu olan cennet ve cehenneme kadar götürüp seyrettiriyor.

Mekana Göre Gayb:

Mekan da, zaman gibi çok kayıtları ve manileri olan cismani bir varlıktır. Bu yüzden, bir mekanda olan birisi için, geri kalan mekanlar ona gaybi oluyor. İstanbul'da olan birisi için, Erzurum tamamen gaybidir. Orada ne olup bitiyor, onlardan haberi olmuyor. Biz şimdi dünyada olduğumuz için, kabir, mahşer, cennet, cehennem, semavat gibi mekanlar bize gaybi alemler oluyor. Ama yine bir takım vasıtalar ile bu gaybilik kısmen delinebiliyor.

Mesela; kameralar vasıtası ile İstanbul'daki bir adam, Erzurum'u görebiliyor. Yine manevi kameraları açık olan veli bir zat, kabir ve berzahı seyredabiliyor. Mekanın kayıtlarını bir takım nurani ve riyazi terbiyeler ile kıran, nurani zatlar için mekana ait gaybilikler, bir derece sınırlanıp delinebiliyor.

Aynı evin içinde, bir oda ile diğer odada olan şeyler gaybi oluyor. Mahlukat olma itibari ile, cennet ile bir evin odaları arasında gaybilik derecesi aynıdır. Fark sadece mekan itibari ile uzaklıktadır. Biri varlık boyutunun ukba köşesinde, diğeri ise dünya içindedir. Büyük bir evin odaları gibi...

Cinlerin kaldığı mekan bize göre gaybdır, onlara göre şehadet alemidir, cinlere göre de semanın arş tabakası gayb hükmündedir. Arşın meleklerine göre de, arş tabakası şehadet alemidir vesaire. Yani her alem diğeri nispeten ve izafeten gayb alemi oluyor.

Kabiliyete Göre Gayb:

Her bir yaratılmışın insan, cin, melaike, hayvanat gibi kabiliyetine ve mahiyetine göre gaybilikler olabilir. Bir göz doktoru göz hususunda ilim sahibi olduğu için, sıradan bir adamın bilmediği ve görmediği şeyleri bilir ve görür. Sıradan adam için göz bir iki şeydir, doktor için binlerce şeydir. Doktorun göz hakkında bildiği çok şeyler, sıradan adam için gaybi hükmündedir.

Aynı şekilde, cinlerin vücutları ateşten yaratıldığı için, insanlara nispeten bir takım avantajları vardır. Zaman ve mekanda hızlılık ve kulak hırsızlığı gibi kabiliyetleri doğrultusunda, insanlara gaybi olan onlara sıradan oluyor. Bir ifrit tarafından, Belkıs'ın tahtının tarfetül ayn hızında getirilmesi gibi... Bir takım kayıp eşyaların hızlıca bulunması bunlara örnek olarak verilebilir.

Yine meleklerin vücut bakımından nurani olması, bir çok hususta onlara avantaj sağlıyor. İnsanlar vücut bakımından sakil ve cismani olduğu için, melekler gibi ulvi alemleri gezemiyorlar, orda olup biten hakkında, ancak Kur'an ve hadisin bildirdiğini bilebiliyorlar. Hatta Azrail (as) vazifesi itibari ile çokların ölüm zamanını biliyor, ama bize malum değil. Yine Levh-i Mahfuzdan sorumlu melekler, kader levhalarını okurken, bizde ancak nazarı nurani kalbi keskin zatlar, o levhaları okuyabiliyor.

Hayvanat içinde öyle canlılar var ki, çıplak duyular ile görünmüyor ancak; mikroskop

gibi araçlarla görülebiliyor. Bu canlılar da bizim duyularımıza göre gayb hükmündedir.

Araç ve Gereçlere Göre Gaybilik:

İnsan çıplak duyular ile bir çok şeyi göremezken, araç ve gereçler yardımı ile görebilir. Mesela; mikroskop ile gözle görünmeyen mikro organizmaların müşahede edilmesi, teleskopla semadaki yıldızların görünmesi, hava ölçüm araçları ile yağışın hissedilmesi, röntgen ışını ile bebeklerin cinsiyet tespiti ve hastalığın teşhisi, bazı kan tahlilleri ile kandaki hastalığın tespiti, bunların hepsi birer örnek olarak verilebilir.

Allah, nasıl bazı araçlar ile bize gaybi olan şeylerin tespitini mümkün kıldı ise, manevi alemlerin de tespiti için, birtakım ilimleri bize ihsan etmiştir. Mesela; ledünni ilmi, ebced ve cifir ilmi, tasavvuf ilmi, şeriat ilimleri bunlara örnek olarak verilebilir. Bunların hepsi, gaybi ve ulvi alemler ile maddi ve süfli alemler arasında irtibat sağlayan araç ilimleridir. Bu ilimler vasıtası ile, ehil olanlar o gaybi ve ulvi alemlere ulaşabilirler ve o alemlerle irtibat sağlayabilirler. Bunun Kur'an ve sünnet ile çelişen bir tarafı yoktur.

Yine İslami ilimlerde rasih olan alimler için, ilim gözlüğü sayesinde, Kur'an ve hadislerdeki pek çok ince ve latif manalar ve gaybi ihbarlar onlara görünür. Bizim gibi avam olanlara gaybi olan çok şeyler, o ehil olanlara zahir olur. Nasıl cahil bir adama, bir damla su içinde milyonlar canlı yaşıyor desen görmediği için inkar eder. Ama bir bilim adamı o bir damla suya bilim gözü ile baktığı için o canlıları ilmen seyreder ve kabul eder.

İşte bunun gibi, ezeli ve ebedi isim ve sıfatlardan süzülüp gelen Kur'an'ın, bir cümle ve kelimesinin icaz kıvrımlarında, milyonlar sırlar ve hakikatler var desen, zahir hocalar ve cahil adamlar yadırgar ve kabullenmekte zorlanır. Tabi çıkarılan o sır ve hakikatler, Kur'an'ın esasatına ve genel çerçevesine uygun olmak şartı ile kabul görür. Yoksa her önüne gelen usul ve metoda uymaksızın, hevasına göre yorum yaparsa, karmaşa çıkar, kaos olur. Nasıl, İmam Azam içtihat ilmi gözlüğü ile Kur'an ve hadislerden üstü kapalı hükümleri çekip çıkardı, insanlığın nazarlarına sundu. Aynen bunun gibi, her bir İslam alimi, kendi dallarının ilmi dürbünü ile Kur'an ve sünnet içinden, çok ince ve latif manaları ve gaybi ihbarları tahric edip çıkarıyorlar.

İstikbaldeki hayattan maksat, kader levhalarının mazhar olduğu, latif ve ince bir hayattır. Yani her şey kader levhalarında ilmi bir yazı ile mevcuttur. Daha varlık sahasına çıkmamış şeyler, kader levhalarında ilmi bir vücuda sahipler elbette, bizim mahiyetini bilmediğimiz bir hayata da sahiptirler. Üstad'ın ifadesi, mevcudat harici aleme bu canlı levhalardan intikal ediyor. Ama bu kader levhalarındaki hayatın mahiyeti bizce meçhuldür.

(1) bk. [Lem'alar, Otuzuncu Lem'a, Beşinci Nükte.](#)